

بسم الله الرحمن الرحيم

عوامل درگیری‌ها میان افغانستان و ایران

(ترجمه)

پرسش

تنش‌ها میان ایران و افغانستان به دلیل کشمکش‌های طولانی که میان این دو کشور بر سر توزیع آب دریای هلمند وجود دارد، مجدداً بالا گرفته است. باید گفت که دریای هلمند منبع اصلی آب برای این دو کشور به شمار می‌رود. سایت خبری دویچه ویله به تاریخ 3 جون 2023م نوشت: «نیروهای مرزی ایران و طالبان هفته گذشته در نزدیکی مرز مشترک به شدت با یکدیگر درگیر شدند و این درگیری منجر به کشته شدن و زخم برداشتن شماری از سربازان دو طرف گردید. این درگیری موج جدیدی از بالاگرفتن تنش‌ها میان دو طرف به شمار می‌رود و هر یک از دو طرف، جانب مقابل را مسئول آغاز درگیری‌ها می‌داند. این در حالی است که اختلافات میان کابل و تهران در این اواخر بر سر دریای هلمند یا "هیرمند" چنان که در ایران نامیده می‌شود، بالا گرفته است. باید گفت که دریای مذکور منبع اصلی آب برای هر دو کشور به شمار می‌رود.»

شبکه الجزیره نیز به تاریخ 1 جون 2023م در صفحه انترنتی خود به نقل از روزنامه "ازویستیا"ی روسیه نوشت: «روابط میان ایران و حکومت طالبان به دلیل حمایت تهران در جریان جنگ داخلی در افغانستان از مخالفان گروه طالبان موسوم به "ائتلاف شمال"، شاهد تنش‌های گوناگونی بوده است. این در حالی است که دو کشور اختلافات دینی و سیاسی نیز با یکدیگر دارند، به علاوه کشمکش‌های اخیر بر سر منابع آب دریای هلمند که به بحیره هامون در خاک ایران می‌ریزد. بر اساس توافق صورت گرفته در سال 1973م، افغانستان مکلف است سالانه 850 میلیون متر مکعب از آب دریای مذکور را به ایران بدهد. این موضوع پس از به قدرت رسیدن طالبان پیچیده تر گردیده است.»

پرسش این است که دلایل این مشکلات و درگیری‌ها میان دو طرف چیست؟ و این که به کجا خواهد انجامید؟ دیگر این که آیا قدرت‌های بزرگ دنیا نیز در این اختلافات دست داشته و می‌کوشند برای تحقق پروژه‌های استعماری خود از آن استفاده نمایند یا خیر؟

پاسخ

برای روشن شدن اسباب این درگیری‌ها و این که به کجا خواهد انجامید، مسایل زیر را بررسی می‌نماییم:

1. آژانس خبری فارس به تاریخ 27 می 2023م گفت: «مرزبانان ایران و نیروهای طالبان در نزدیکی خط مرزی میان دو کشور با یکدیگر درگیر شدند.» آژانس مذکور به نقل از یک منبع آگاه گفته که «نیروهای مرزی ایران و افراد مسلح طالبان با یکدیگر درگیری لفظی نمودند که سرانجام منجر به تیراندازی میان دو طرف گردید. قاسم رضایی معاون فرمانده کل نیروهای امنیت داخلی ایران در نخستین اظهارات رسمی خود گفت: «تهران اجازه نمی‌دهد هیچ‌گونه حادثه اسفباری در مرز با افغانستان رخ دهد. گروه طالبان

در مرز مشترک میان ایران و افغانستان چندین بار مرتکب اشتباهاتی گردیدند. به دولت‌های همسایه می‌گوییم که مرزهای ما، مرزهای دوستی بوده و نباید اجازه دهیم هیچ‌گونه حادثه‌ی اسفباری در آن رخ دهد. نیروهای طالبان صبح امروز به جانب ایران تیراندازی نمودند و مرزبانان ایران نیز واکنش نشان دادند. درگیری‌ها برای مدتی متوقف گردید، اما اخیراً یک‌بار دیگر بالا گرفته و هنوز ادامه دارد.» وی گفت که احمد رضا رادان، فرمانده کل نیروهای امنیت داخلی ایران "به مرزبانان دستور داده به هرگونه هتک حرمت و تجاوز مرزی با قاطعیت واکنش نشان دهند." آژانس رسمی خبری ایران "ایرنا" نیز گفت: «درگیری‌های امروز 27 می 2023م میان مرزبانان و نیروهای طالبان منجر به کشته شدن دو تن از نیروهای وابسته به گروه طالبان گردید و دو تن از نیروهای ایران نیز کشته و چندین فرد ملکی دیگر زخم برداشتند.»

2. عبدالنافع تکور، سخنگوی وزارت داخله افغانستان در صفحه‌ی توئیترش نوشت: «دو تن در درگیری‌های امروز در ولایت مرزی نیمروز کشته شدند؛ یکی از ایران و دیگری از افغانستان و شماری نیز زخم برداشته اند. باید گفت که امارت اسلامی از درگیری با همسایه‌گانش حمایت نمی‌کند.» (منبع: شبکه‌ی داخلی طلوع نیوز 27 می 2023م). پولیس افغانستان به تاریخ 29 می 2023م تأکید نمود که گذرگاه مرزی میان افغانستان و ایران موسوم به "پل ابریشم" که به دلیل درگیری‌های مسلحانه چند ساعته میان دو طرف به تاریخ 28 می 2023م مسدود شده بود، مجدداً باز گردید.

این‌ها همه بیان‌گر آن است که اوضاع مرزی میان دو طرف از نظر امنیتی شکننده بوده و هر لحظه ممکن است درگیری جدیدی صورت گیرد. در جریان دو سالی که از به قدرت رسیدن طالبان می‌گذرد تا کنون بیش از 10 بار میان ایران و افغانستان زد و خوردهایی از این دست صورت گرفته و این نشان می‌دهد که تنش‌ها میان دو طرف شبه دایم می‌باشد.

3. اختلافات میان ایران و افغانستان بر سر سهم آب از دریای هلمند یا "هیرمند" چنان که در ایران نامیده می‌شود، شدت گرفته است. این اختلافات از گذشته میان این دو سرزمین وجود داشته، چنان‌چه در سال 1973م توافق‌نامه‌ی میان دو طرف امضا گردید که بر اساس آن، افغانستان باید سالانه 820 میلیون متر مکعب آب دریای هلمند را به ایران بدهد، اما ایران ادعا می‌کند که سالانه فقط دو میلیون متر مکعب آب داده می‌شود. پس به نظر می‌رسد مهم‌ترین مشکل میان این دو سرزمین، مشکل آب است و شروع آن بر می‌گردد به یک و نیم قرن قبل، زمانی که انگلیس این سرزمین‌ها را از یکدیگر جدا نمود. موسوی معاون وزیر خارجه‌ی ایران به تاریخ 28 می 2023م در صفحه‌ی توئیترش نوشت: «باید بیدار باشیم، آن‌چه امروز در مرز میان "زابل - نیمروز" اتفاق افتاد، در حقیقت ادامه‌ی دسیسه‌های استعمارگران است. اگر گولد اسمت با نیرنگ‌اش، سیستان آباد را در سال 1872م به وضعیت امروزی آن رسانید. باید دانست که وارثین امروزی او قصد دارند ایران و افغانستان را ویران نمایند. مردم ما و نخبه‌گان این دو سرزمین باید بدانند که هرگونه کشمکش به معنای خسارت استراتژی هردو سرزمین خواهد بود.»

4. پس این داستان به زمانی برمی‌گردد که این دو سرزمین به هیأت داوری انگلیس به رهبری ژنرال گولد اسمیت پناه بردند، هیأتی که در سال 1871م اقدام به ترسیم مرزی میان دو سرزمین نمود و این کار را در جریان یک سال تمام کرد. افغانستان و ایران مرز مشترک طولانی دارند که از تنگه‌ی ذوالفقار در مثلث مرزی میان ایران، افغانستان و ترکمنستان شروع شده و تا کوه ملک سیاه در مثلث مرزی میان ایران، افغانستان و پاکستان در جنوب ادامه داشته و به 945 کیلومتر می‌رسد.

این جا بود که اختلافات بر سر تقسیم آب هلمند، زمانی که انگلیس منطقه سیستان و بلوچستان را در زمان ترسیم مرز از یکدیگر جدا نمود و به این ترتیب بهانه اختلافات مزمن میان این سرزمین‌های اسلامی "افغانستان، ایران و پاکستان" آغاز گردید و این مکرری است که استعمارگران در تمام سرزمین‌های اسلامی و غیر اسلامی که اشغال نمودند به کار گرفتند. انگلیس‌ها سرزمین‌های استعمار شده را تقسیم نمودند و با این کار، آتش نزاع و تنش‌ها را در مناطق تقسیم شده شعله‌ور کردند، چنان که در این نقطه از سه سرزمین مذکور، حرکت استقلال طلب به وجود آمد تا به این ترتیب برای عملی شدن دسیسه‌های انگلیس و مداخله آن در این سرزمین‌ها زمینه‌ساز و بهانه‌ی وجود داشته باشد و کشمکش‌های مرزی میان سه طرف را ادامه دهد و مردم این مناطق یکدیگر را به قتل برسانند و در نتیجه؛ انگلیس بتواند نفوذش را در این سرزمین‌ها حفظ نموده و ساکنان این سرزمین‌ها را در حالت ضعف نگهدارد تا توان بیرون شدن از زیر قبضه انگلیس را نداشته باشند و یا در صورتی که انگلیس نفوذ خود را از دست بدهد، بتواند به این وسیله مجدداً آن را به دست آورد.

5. اختلافات میان این دو سرزمین در دو طرف مرز هم‌چنان ادامه یافت، مخصوصاً پس از تغییر مسیر دریای هلمند در سال 1896م. طول دریای هلمند که نزدیک به 1150 کیلومتر می‌رسد و از چندین ولایت افغانستان و نیز ولایت/استان سیستان و بلوچستان که انگلیس آن را میان افغانستان، ایران و پاکستان تقسیم نمود، گذشته سرانجام به بحیره مشترک هامون با ایران می‌ریزد. ترسیم مجدد مرز میان افغانستان و ایران توسط هنری مکماهون یک ژنرال انگلیسی و تقسیم آب دریای هلمند میان دو طرف در سال 1905م صورت گرفت. ژنرال مذکور شرط گذاشت که افغانستان اجازه ندارد بندهای آبی را روی دریای مذکور بنا کند که منابع آبی ایران را متضرر نماید و به ایران دستور داد که فقط یک سوم آب دریا را دریافت کند. اما جانب افغانستان در زمان حاکمیت امیر حبیب الله خان، فیصله مذکور را نپذیرفت و آن را جانب‌دارانه به نفع ایران خواند.

اختلافات در جریان ده‌ها سال هم‌چنان ادامه یافت و هیأت‌های فیصله‌کننده متعددی تعیین گردید و توافق‌نامه‌های مختلفی نیز امضا شد و سپس نقض گردید.

کشمکش میان دو طرف در سال 1934م شدت گرفت و دو طرف تصمیم گرفتند به ماده دهم معاهده سال 1921م که میان دو طرف به امضا رسیده بود، مراجعه نکنند؛ ماده‌ی که بر اساس آن: "بریتانیا در اختلافات مرزی داوری خواهد نمود". دو طرف در عوض به یک هیأتی از ترکیه مراجعه نمودند تا در زمینه فیصله نماید، اما این هیأت در کارش ناکام ماند. سپس در سال‌های 1936 و 1939م مذاکراتی میان دو طرف راه‌اندازی گردید و زمانی که ایرانی‌ها خواستار نیم آب موجود در بند "کمال خان" شدند، افغان‌ها این خواسته را رد نمودند و در نتیجه این گفتگوها نیز ناکام ماند. سپس گفتگوهای سال 1951 و نیز گفتگوهای سال 1958م نیز ناکام ماند تا این که سال 1973م فرا رسید؛ زمانی که میان دو طرف توافق‌نامه‌ی به امضا رسید که بر اساس آن قرار شد 10% از این آب به ایرانی‌ها داده شود، اما پارلمان افغانستان آن را تصویب نکرد. سپس کودتای کمونیست‌ها در سال 1978م در افغانستان رخ داد و آنان توافق‌نامه مذکور را به صورت کل رد نمودند و در پی آن و مشخصاً در سال 1979م، تجاوز اتحاد جماهیر شوروی به رهبری روسیه به افغانستان صورت گرفت و این سرزمین زیر اشغال روسیه رفت و قضیه آب دریای هلمند میان دو طرف به حالت خود باقی ماند.

6. این موضوع پس از شکست روس‌ها و هم‌پیمانان شان و خروج ذلیلانه آنان از افغانستان و تشکیل حکومت مجاهدین و به قدرت رسیدن طالبان در دور اول حکومت شان میان سال‌های 1996 تا 2001م به همان وضعیت قبلی ادامه یافت. سپس تجاوز امریکا و اشغال افغانستان صورت گرفت، در این مرحله، به ویژه در زمان حکومت اشرف غنی در سال 2014م، وی تصمیم گرفت بالای ده دریایی که از افغانستان سرچشمه گرفته و آب آن وارد خاک دولت‌های همسایه می‌شود، بدون این که افغانستان از آن استفاده نماید، بندهای آب‌گردان در غرب و شرق افغانستان بنا نماید و موفق شد در حدود 49 بند آب بنا کند. بنای بند "کمال خان" در ولایت نیمروز در نزدیکی مرز ایران پس از 4 سال کار تکمیل گردید و در ماه مارچ 2021م افتتاح شد و بنای این بند بالای سهم ایران از آب افغانستان تأثیر زیادی گذاشت. اشرف غنی در اظهارات‌اش اشاره نمود که وی قصد ندارد جریان آب به ایران را ادامه دهد، مگر این که در بدل آن نفت بدهند.

با دور دوم به قدرت رسیدن طالبان به تاریخ 15 آگست 2021م، ایران از حکومت جدید خواست به توافق‌نامه سال 1973م برگردند. لازم به ذکر است که خود ایران نیز در موضوع آب با دولت‌های همجوار مشارکت دارد و این مشارکت در صورت تداوم تقسیمات موجود استعماری، منجر به بروز مشکلات بیش‌تر خواهد شد.

7. ابراهیم رئیسی، رئیس‌جمهور ایران در جریان سفرش به تاریخ 18 می 2023م به شهر چابهار ولایت سیستان و بلوچستان در هشدار به حاکمان افغانستان گفت: «حق‌آبه دریای هیرمند حق مردم منطقه سیستان و بلوچستان بوده و معاهده‌ها و توافق‌نامه‌ها در این موضوع صراحت دارد.» وی در حالی که حاکمان افغانستان را هشدار می‌داد، گفت: «حاکمان افغانستان بدانند که این یک مسأله طبیعی نیست. آنان این مسأله را جدی بگیرند و ما به آنان هشدار می‌دهیم که حق مردم در سیستان پاکستان و سیستان و بلوچستان ایران از آب هیرمند را هرچه زودتر به آنان بدهند.» او افزود: «حکومت با جدیت تمام سعی دارد آب را از بحر عمان به منطقه شرق ایران برساند، اما این پروژه زمان‌گیر است.» (منبع: صفحه انترنتی جهان ایران، 18 می 2023م)

آژانس خبری ایرنای ایران به نقل از حسن کاظمی، سفیر ایران در افغانستان نوشت: «اگر ثابت شود که در بند کجکی آب وجود دارد و طالبان از دادن سهم ایران از آب هیرمند خودداری می‌کند، در این صورت طالبان باید مسئولیت آن را به دوش گیرد و آن زمان حجت دیگر تمام خواهد بود و حکومت ایران می‌داند که چه واکنشی نشان دهد.» (منبع: العربية 25 می 2023م)

از اظهارات این دیپلمات ایران در افغانستان چنین به نظر می‌رسد که ایران هشدار می‌دهد اوضاع میان دو سرزمین را متشنج خواهد نمود. ایران قبلاً در زمان حضور امریکا و حکومت‌های مزدور و وابسته افغانستان چنین هشدارهایی نمی‌داد و روابطش با آن حکومت‌ها خوب بود، هرچند مشکل آب از ده‌ها سال به این طرف وجود داشت. بنابر این، اظهارات هشداردهنده و تهدیدآمیز رئیس‌جمهور ایران و سایر مسئولین ایران نشان می‌دهد که اوضاع میان این دو سرزمین به خوبی پیش نمی‌رود و تنش‌ها هم‌چنان بالا خواهد بود تا زمانی که ایران مشکل آب منطقه سیستان و بلوچستان خود را حل نماید، چنان‌چه رئیس‌جمهور ایران اشاره نمود که حکومت سرگرم کشانیدن آب از بحر عمان بوده؛ آبی که باید شیرین شود و سپس به زمین‌های زراعت توزیع گردد.

به نظر می‌رسد مسئولین ایران قصد دارند از این قضیه به نفع خود استفاده نمایند و حکومت افغانستان را دلیل این مشکل معرفی نمایند که انگار از سرازیر شدن آب از جانب افغانستان جلوگیری می‌کنند. ضمناً باید گفت که این مشکل بیش از یک و نیم قرن

سابقه دارد، زیرا مردم این منطقه علیه نظام حاکم در ایران به دلیل اهمال و حاشیه روی خشم‌گین می‌باشند، چنان‌چه این منطقه بارها شاهد تحركات اعتراضی علیه نظام بوده و کسانی هم هستند که خواستار جدایی از ایران می‌باشند.

8. ذبیح الله مجاهد، سخنگوی امارت اسلامی افغانستان به تاریخ 27 می 2023م در صفحه تویتش نوشت: «کابل به تعهدات خود پایبند است، اما میزان آب در پی خشک‌سالی‌های شدید کاهش یافته.» وی افزود: «اظهارات نامناسبی که از جانب ایران در این خصوص مطرح گردیده می‌تواند روابط دو کشور را متضرر نماید. بناءً بهتر است چنین اظهاراتی تکرار نشود.» این یک واکنش مناسب و عاری از تهدید است؛ اما تهدید را رد نموده و هشدار می‌دهد که نباید تکرار شود، چه اظهارات رئیس‌ی و یا سایر مسئولینی که اظهارات تهدید و توهین‌آمیز را متوجه افغانستان نمودند و به نظر می‌رسد افغانستان تمایل ندارد روابطش با ایران متشنج شود.

9. دریا‌های متعدد مرزی میان افغانستان و ایران وجود دارد، مانند دریای هلمند، دریای فراه و دریای هریرود. دریا‌های کوچکی نیز وجود دارد مانند هاروت و دریای خاش و نیز دریای بودائی که تمام این دریاها از افغانستان سرچشمه گرفته و در نهایت به بحیره پوزک و بحیره صبری می‌ریزد که در اطراف مرز مشترک میان دو سرزمین موقعیت دارد. دریای هلمند منبع اصلی تأمین آب زمین‌های سیستان به شمار می‌رود و به مثابه شریان زندگی برای ولایت/استان سیستان و بلوچستان شمرده می‌شود؛ ولایتی که از خشک‌سالی‌های مزمن رنج می‌برد.

به نظر می‌رسد دریا‌های افغانستان، مخصوصاً دریای هلمند، نقش جیوسیاسی بزرگی در روابط میان این دو سرزمین بازی می‌کند و افغانستان می‌تواند از موضوع آب به عنوان ابزار نیرومند فشار علیه ایران و دیگران برای تحقق اهداف اقتصادی و سیاسی خود استفاده نماید؛ مخصوصاً با توجه به این که در حدود 95% این آب‌ها در داخل خود افغانستان جریان دارد.

10. از آن‌چه گفته شد چنین بر می‌آید که اساس این مشکل را انگلیس با "تجزیه" نمودن سرزمین مسلمانان گذاشته است، چنان‌چه منطقه سیستان و بلوچستان را به سه بخش تقسیم نمود؛ یک بخش برای ایران، بخش دیگر برای پاکستان و بخش سوم برای افغانستان. همین تجزیه باعث گردیده مردم یک منطقه بر سر یک دریایی که از همین منطقه سرچشمه گرفته و در بخش دیگری از آن می‌ریزد، به عنوان سه طرف مخالف باهم به اختلاف و نزاع برخیزند. در حالی که اگر این سرزمین‌های سه گانه، یک اصل و اساس می‌داشت و چنان که الله سبحانه و تعالی دستور داده، در زیر چتر یک دولت واحد قرار می‌داشت، قطعاً مسأله به ساده‌گی حل و فصل می‌گردید.

بنابر این، حل این مشکلی که میان ایران و افغانستان به وجود آمده و تا سرحد درگیری نظامی پیش رفته ممکن نیست، مگر با ملغای نمودن جغرافیه و دولت‌های ملی ایران و افغانستان و سایر کیان‌های موجود در جهان اسلام و تمثیل آن در قالب دولت واحد مبتنی بر اسلام؛ دولتی که بر تمام تفاوت‌های نژادی، مذهبی و مرزی که انگلیس پایه‌گذاری نموده، پایان دهد! پس اصل مشکل همانا تقسیمات استعماری سرزمین‌های اسلامی است و تمام مسلمانان تا کنون در آتش استعمار و پیامدهای آن می‌سوزند؛ چنان‌که برخی از مسئولین ایران از آن یاد نمودند و در فوق به آن اشاره شد.

راه حل این مشکل نیز چیزی نیست بجز برگردانیدن این سرزمین‌ها به حالت قبل از استعمار و تبدیل کردن آن به دولت واحدی که واقعاً مبتنی بر اسلام باشد؛ دولتی که تمام اساسات، جزئیات و جوانب آن مبتنی بر اسلام عزیز باشد و آنگاه است که هر آبی به آبریز خودش خواهد ریخت و انسان‌ها، حیوانات و نباتات همه به درستی سیراب خواهند گردید و خیر و برکت زمین به خواست الله متعال فراوان خواهد شد. هم‌چنین سرمایه‌های نفتی نیز به درستی و یک‌سان در اختیار همه قرار خواهد گرفت و به این ترتیب، تمام مردم از خیر و برکت الهی بهره‌مند خواهند شد و در زیر سایه احکام اسلام حنیف، احساس سعادت و رفاه خواهند نمود.

هرنوع راه حل دیگری غیر از آنچه گفته شد، راه حل‌های جزئی و موقتی خواهد بود و به سان بمب ساعتی خواهد بود که هر لحظه قابلیت منفجر شدن را دارد. پس از تمام طرف‌ها می‌طلبیم با جدیت تمام برای برپایی دولت خلافت راشده بر منهج نبوت سعی و تلاش نمایند؛ خلافتی که سرزمین‌های مسلمانان را یکجا نموده و وحدت خواهد بخشید و آنگاست که مسلمانان توسط اسلام به عزت واقعی خود دست یافته و برادروار مشغول بندگی الله متعال خواهند شد.

این است راه حلی که اسلام همه ما را بدان فرا می‌خواند؛ راه حلی که عزت و سر بلندی و زندگی آبرومندانه را در پی دارد! الله سبحانه و تعالی می‌فرماید:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ

تُحْشَرُونَ﴾ [انفال: 24]

ترجمه: ای کسانی که ایمان آورده اید، هرگاه الله و پیامبر، شما را به چیزی فراخوانند که به شما زندگی می‌بخشد، [فرمان] آنان را اجابت کنید و بدانید که الله میان انسان و دلش حایل می‌شود و این که در نزد او گرد آورده می‌شود.

هفدهم ذی القعدة 1444 هـ.ق.

6 جون 2023 م.

مترجم: عبدالله دانشجو